

TRABZON BALIKÇILIK KÜLTÜRÜNDE AKÇAABAT'IN YERİ VE AKGÜN AİLESİ*

Mustafa AÇA**

Giriş:

Kültür, çeşitli unsurları birbirine bağlı olan bütün bir sistemdir. Bu paralelde nesnelere, eylemler ve zihniyetlerin tümünü birden bünyesinde barındıran bu sistem içindeki her parça, bir amaca hizmet eden bir araç olarak bulunur. Kültürü meydana getiren veya besleyen eylemler, önemli yaşamsal ödevler çevresinde kurumlar halinde örgütlenir ve bunlar aile, köy, kabile gibi, ekonomik işbirliği için, politik, hukuksal veya eğitsel etkinlikler için örgütlenmiş birliklerden oluşabilir. Kültür sürecinin herhangi bir alanı incelendiğinde, her zaman, birbiriyle belirli ilişkiler içinde bulunan, yani örgütlenmiş olan, insan elinin ürünü nesnelere kullanan ve birbiriyle dil ya da başka tür bir sembolizm aracılığıyla ilişki kuran insanların varlığını gerektirdiği görülür. El ürünleri, örgütlü gruplar ve sembolizmler kültür sürecinin üç boyutudur ve bu üç boyut birbirine sıkıca bağlıdır (Malinowski, 1992: 21).

Kültürün kısaca belirtilen bu mahiyeti dikkate alındığında Doğu Karadeniz'in sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı içinde önemli bir temsil gücüne sahip balıkçı zümrelerinin bu kültürün yaratılması ve aktarılması süreçlerine olan etkileri araştırılmaya değer bir konudur. Bir meslek grubu oluşturan balıkçıların ekonomik işbirliği esasına göre işleyen yapısı onları statikleştirirken, çoğu zaman geleneksel esaslarla işleyen meslek uygulamaları, sosyal ve mesleki normları ve yöre kültürünün diğer unsurlarıyla olan münasebetleri, onları dinamik bir sosyal zümre haline getirmektedir.

Trabzon Balıkçılık Kültürü Hakkında Kısa Bir Mülâhaza:

Trabzon, coğrafi konumu ve iklimi itibarıyla tarih boyunca pek çok topluluğa ev sahipliği yapmış önemli bir kavşak noktası olmuştur. Doğuya uzanan ticaret yolları üzerinde bir kıyı yerleşimi olması hasebiyle ilk çağlardan beri çok önemli bir ticaret merkezi vazifesi görmüştür. Ard alanının gümüş, demir ve bakır türünden önemli madenlerin yanı sıra kürk, yapağı, ve bilhassa gemi yapımının temel malzemesi olan kereste gibi kıymetli tabii zenginliklere sahip olması bölgenin cazibesinin artmasında ayrıca etkili olmuştur.

Miladın öncesinden başlayarak çeşitli vesilelerle Doğu Karadeniz'i ve bu bağlamda Trabzon'u ziyaret eden gibi Ksenophon, Arrianus ve Strabon gibi isimlerin verdikleri bilgiler arasında bölgedeki balıkçılık kültürüne dönük unsurlar da kendilerine yer bulabilmişlerdir. Trabzon havalisindeki kıyı yerleşimlerinin kadim dönemlerden başlamak üzere vadilerden uzanan ırmakların denizle buluştuğu alanlar etrafında kurulması bölge balıkçılığının köklü bir geçmişe uzanmasına vesile olmuştur. İlk kolonizatör unsurlardan başlamak üzere bölgede varlık gösteren tüm topluluklar açısından balık ve balıkçılık önemli bir cazibe unsuru olmuştur.

Beslenme gibi hayati bir ihtiyacın karşılanması noktasında kaynakların kısıtlı olduğu bu kadim dönemlerde, denizin sunduğu nimetlere yüz çevirmek elbette mümkün değildi.

* Bu çalışma, TÜBİTAK tarafından desteklenen 112K012 numaralı araştırma projesi kapsamında Akçaabat özelinde tespit edilen malzemelerle hazırlanmıştır.

** Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Elemanı-GİRESUN
mustafaaca@hotmail.com

Beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamak maksadıyla gerçekleştirilen her etkinlik, bir kültürlenme sürecini de beraberinde getirmiştir. Kültürün devamlılık arz eden bir müessese olduğu dikkate alındığında, balıkçılık etrafında ortaya çıkan ilk kültür çekirdekleri, daha sonraki dönemlerde kompleks bir hal alma yolunda hızla ilerleyen yapıyı besleyen ana argümanlardan biri olmuştur. Trabzon ve çevresinin balıkçılık kültürünün gelişip zenginleşmesinde başlangıç dönemlerinde ait bu tabii etkinin yanı sıra yörede varlık gösteren kadim topluluklardan biri olan Türk soylu halklara ait inanış ve düşünüş kalıplarının da etkili olduğuna şüphe yoktur. Bölgeye ilk kez M.Ö. 3 bin ile 2 bin yılları arasında geldiği düşünülen Türk soylu topluluklara (İnan 2001: 106) dair malumatlarımızın sınırlı olması bu halkların balıkçılık kültürünün gelişimi içindeki yerlerini tespit etmemizi zorlaştırmaktadır¹. Bölgede yapılan sınırlı sayıdaki yüzey araştırmalarında ve arkeolojik çalışmalarda konuya dair çok az sayıda bilgi elde edilebilmiştir. Türklerin çok eski dönemlerden itibaren balıkçılığa ve kültürüne aşina olduklarını ve bölgenin bugünkü balıkçılık kültüründe diğer kültürlerle ait unsurları kendi inanç ve kültür dinamikleri ile harmanladıkları kanaatindeyiz.

Bu kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla antik dönemlerde ve sonrasında balıkçılık kıyı yerleşimleri için gözde geçim kaynaklarından biri olmuştur. Karadeniz'in karşı kıyılarında yer alan eski İskit yerleşimlerinde yapılan arkeolojik kazılarda bu savı destekleyen pek çok bulguya ulaşılmıştır². Strabon'dan öğrendiğimiz kadarıyla miladın hemen başlarında Trabzonlu deniz avcılarının gözde balıkları arasında mersin, yunus, ayı balığı, kefal, palamut ve hamsi ilk sırayı almıştır (Emir, 2012: 172). Göç mevsiminde balık sürüleri kıyı şeridini takip ederek güneye inmekte, bu münasebetle ilk palamut sürülerini Trabzonlu balıkçılar, onlardan kaçanları Sinoplu balıkçılar ve nihayet arda kalanları Bizanslı balıkçılar yakalamaktaydılar. (Strabon, 1991: VII, 6, 2).

Trabzon ve çevresindeki Türk balıkçılık kültürüne dönük kısmen detaylı bilgiler içeren en eski kaynaklardan biri, 1596 ve 1598 yılları arasında Âşık Mehmet tarafından kaleme alınan *Menâzirü'l-'Avâlim* adlı eserdir. Âşık Mehmet, yörede avlanan mezgit ve kalkan balıklarından bahsettikten sonra hamsi özelinden hareketle yörenin balıkçılık kültürüne dönük oldukça önemli bilgiler vermiştir³. (Ek-1)

Âşık Mehmet'ten sonra konumuza dönük bilgiler veren bir diğer isim Evliya Çelebi olmuştur. Seyahatnamenin 2. cildinin 248b ve 255a varakları arasında 1640 tarihli Trabzon gezisine dönük bilgiler yer almaktadır⁴. Bu bölümde diğer balıklarla birlikte hamsi ve etrafında oluşan kültür hakkında tafsilatlı bilgiler verilmiştir⁵. (Ek-2)

Kâtip Çelebi 1648 yılında yazmaya başladığı Cihannümâ adlı eserinde Trabzon'da yaşayan deniz ürünleri hakkında bilgi verirken, *Menâzirü'l-'Avâlim*'de verilen bilgilerin neredeyse aynen tekrar etmiştir. (Ek-3)

Trabzon'a seyahat düzenleyen yabancı gezginlerden Fransız Teophile Deyrolle'nin 1869 yılında gerçekleştirdiği gezi ile ilgili notlarında Trabzon'daki balıkçılık hakkında bilgiler verilmiştir. (Ek-4)

İlki 1869 sonuncusu ise 1904 yılında olmak üzere yayınlanan 24 adet *Trabzon Vilayet Salnâmesi*'nde de sıklıkla Trabzon ve çevresi balıkçılık kültürüne dönük bilgilere yer verilmiştir. Örneğin 1898 tarihli salnâmede Evliya Çelebi'nin zikredilen ifadeleri tekrar edildikten sonra balıkçılığın ve deniz mahsullerinin Trabzon ahalisi üzerindeki etkilerine dönük kayda değer bilgilere yer verilmiştir. (Ek-5)

1910-1917 yılları arasında İstanbul Balıkhanesi Müdürlüğünü yürüten ve ardından da Balık İşleri Başmüfettişliği görevinde bulunan Karekin Deveciyan, 1915 yılında yayınlanan “Balık ve Balıkçılık” adlı ünlü kitabında denizlerimizde avlanan balıklar hakkında bilgiler verirken Giresun ve Trabzon havalisi balıkları ve balıkçılığında da bahsetmiştir (Deveciyan 2006).

Balığın ve balıkçılığın Trabzon halk yaşamı ve kültüründeki yansımalarını konu alan çok sayıda eser kaleme alınmıştır. Bunlar arasında 1928 yılında yayınladığı *Hamsinâme* adlı eseriyle Hamamizâde İhsan’ın müstesna bir yeri vardır. Hamâmizade’nin verdiği pek çok bilgi arasında 1900’lerin ilk çeyreğinde Trabzon ve kıyı havalisindeki hamsi avcılığının neredeyse tüm detaylarına, balıkçıların yaşantılarına ve yöre halkının hamsi etrafındaki tasavvurlarına yer verilmiştir (Hamamizade İhsan, 2007).

Trabzon balıkçılığının geçmişine dair başka edebî ve tarihî kaynaklarda da bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu çalışmanın bir bildiri hacmi ile sınırlı tutulması zarureti konunun tarihsel bağlamına dönük daha fazla detay vermemize müsaade etmemektedir. Bu sebeple Trabzon ve Akçaabat balıkçılık kültürünün bugününe değinerek konuya devam edeceğiz.

135 km’lik kıyı şeridine dağılmış balıkçı yerleşimlerinin yoğunluğu münasebetiyle zengin bir balıkçılık kültürüne sahip olan Trabzon⁶’un balıkçılık kültürünün 3 ayrı hat üzerinde temsil edildiği kanaatindeyiz. Bu ayrımı bir kültür bilimci perspektifi ile yapmaktayız⁷.

Bu hatlardan ilki, geçimini büyük oranda balıkçılıkla temin eden kalabalık balıkçı ailelerinin yaşadığı Beşikdüzü, Vakfıkebir ve Çarşıbaşı ilçelerinin oluşturduğu “Batı” veya “Yoroz” hattıdır. Bu hattın doğu sınırlarını kesin olarak çizmek esasında mümkün değildir. Zira Yoroz’un hemen doğusunda devam eden balıkçılığın önemli merkezleri olan Mersin, Akçakale ve Salacık üzerinde de bu hattın kültürel ve ekonomik izleri görülebilmektedir. Mersin ve Akçakale balıkçılarının önemli bir kısmının mesleğe dahil olmalarında söz konusu Batı hattına mensup balıkçıların (özellikle Yoroz balıkçılarının) etkisi büyük olmuştur. İl kapsamında faaliyet gösteren balıkçı filusunun önemli bir kısmı Batı hattına mensup ailelerce işletilmektedir. (*Kerem Balıkçılık, Ergün Kardeşler, Karahasanoğulları Balıkçılık, Burak Balıkçılık, Can Balıkçılık, Trabzon Su Ürünleri, Hacı Yusuf Balıkçılık, Kahveci Kardeşler, Ahmet Reis 61, Ergün Kardeşler, Yılmaz Balıkçılık, Şahin Balıkçılık, Genç Kardeşler Balıkçılık, Köroğlu Balıkçılık, Akgün Balıkçılık vd.*)

Trabzon balıkçılık kültürünün takip edildiği ikinci önemli alan Akçaabat’tan başlayıp Faroz’u içine alan ve Arsin’e kadar uzanan “Merkez” hattıdır. Bu alan üzerinde de zaman zaman Batı hattının izleri görülmektedir. Zira özellikle Çarşıbaşı’ndan Akçaabat ve Faroz’a gelerek balıkçılık yapan aile sayısı oldukça fazladır. “Merkez” hattındaki balıkçılık Faroz ekseninde daha ziyade küçük balıkçılardan oluşmaktadır.

Üçüncü ve son hat ise şehrin doğu sınırlarına kadar uzanan ve Araklı, Sürmene ve Of ilçelerini kapsayan “Doğu” hattıdır. Bu hatta büyük balıkçılık Yoroz hattına nispetle daha azdır ve küçük balıkçılık bu hattı temsil etmektedirler. Bu hatta, Sürmene özelinde balıkçılığa dönük en önemli etkinlik, tarihi dönemlerden beri devam eden tekne ustalığı olmuştur. Sadece Trabzon havalisinde değil, Doğu Karadeniz’in tamamında faaliyet gösteren hemen bütün ahşap teknelerde Sürmeneli ustaların imzasıyla karşılaşmaktadır. 1980’lerin başlarından itibaren yaygınlaşmaya başlayan sac tekneler, İstanbul’un hemen ardından Sürmene’de imal edilir olmuşlardır.

Tarım İl Müdürlüğü'nün 2012 yılı verilerine göre Trabzon ili genelinde toplam 1094 ruhsatlı balıkçı teknesi mevcuttur⁸. Bunlar arasında ruhsat kayıtları iptal edilmeyen ancak avlanabilecek durumda olmayanlar da vardır. Bu durum göz önüne alındığında avcılıkta aktif olarak kullanılan tekne sayısının 1000 civarında olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu teknelerden 280 tanesine ait adres bilgilerinde Akçaabat ilçesinin idari taksimatında yer alan bölgeler yer bulunmaktadır.

Akçaabat Balıkçılık Kültürü:

Doğu Karadeniz balıkçılık kültürü üzerine sürdürmekte olduğumuz araştırmalar bağlamında Akçaabat'ın önemli bir örneklem sahası olduğu dikkatimizi çekmiştir. Trabzon ili sahilinde çeşitli gerekçelerle dolgu faaliyetlerinin henüz başlamadığı dönemlerde (1960'lar öncesi) Akçaabat sahil dokusunun müstesna bir yeri vardır. Akçaabat sahil şeridi, Trabzon'un denize kıyısı bulunan ilçelerine nispetle daha uzundur. Pek çok tarihi kayıta ticari potansiyeli ve korunaklı yapısı itibariyle ismi geçen Polathane/Platana⁹ limanının yanı sıra aynı sahil boyunca geçmişte balıkçılara ev sahipliği yapan pek çok doğal barınak alanı mevcuttur. Mersin, Akçakale, Salacık ve Darıca sahilleri topyekün korunaklı yerlerdir. Doğal olarak Akçaabat balıkçılığı bu mevkiiler etrafında yoğunlaşmıştır. Geçmişte fırtınalı havalarda kürekli ve bazen de küreğe ek olarak yelkenli kayıkları ile avlanan her yöreden balıkçılar, fırtına öncesinde veya esnasında buralara sığınabilmişlerdir.

Akçaabatlı balıkçılar geçmişte, sadece kendi av sularında avlanmamış, batıda Sinop'a, doğuda ise bugünkü Türkiye sınırlarının ötelere kadar gitmişlerdir. Kendi avlaklarının dışındaki bu uzak alanlara kürek çekerek giden ve tuttıkları balıkları yine avlandıkları havalide satan balıkçılar, çocuklarına bir gelecek sunabilmişlerdir. Bugünün balıkçıları kendileri için belirlenen alanların dışında avlanabilmek için özel izinler almak zorunda kalmaktadırlar.

Akçaabat'ta geçmişten bugüne tarımdan sonra ikinci önemli geçim kaynağı balıkçılık olmuştur. Akçakale beldesinin bugünkü balıkçılık potansiyeli bu tespite dair önemli bir örnektir. Zira Akçakale'de Akgün ve Kara ailelerine ait büyük avcı takımları haricinde, tamamı belde halkına ait olan ve boyları 4 ile 12 metre arasında değişen ve 40 tanesi profesyonel, 15 tanesi de amatör avcılık yapan toplam 55 adet balıkçı teknesi mevcuttur. Bu teknelerde yaklaşık 200 balıkçı çalışmaktadır. Bu balıkçıların aile bireylerinin ortalama 5 kişi olduğu düşünüldüğünde sadece bu yerleşimde 1000 kişiyi aşkın kişi bu yolla hayatını idame ettirmektedir.

Trabzon ili sınırları içinde Akçaabat'ta yer alan çekek yerlerinin ilin diğer kıyı ilçelerinden daha fazla olduğu görülmektedir. İlçede toplam 7 adet çekek yeri ve barınak bulunmaktadır. (Ek-6) Bu sayı Trabzon ili merkezindeki barınak sayısından da fazladır. Akçaabat sahili genelindeki bu barınaklar çeşitli balıkçı kooperatifleri tarafından Tarım İl Müdürlüğü'nün ilgili birimleriyle yapılan anlaşmalar neticesinde kiralama yoluyla işletilmektedir. Herhangi bir kurumsal işletme tarafından işletilmeyen daha küçük çekek veya yalılar da mevcuttur. Akçaabat sahil dokusu itibariyle bu türde haricen çok sayıda çekek yerini bünyesinde bulundurmaktadır.

Karayolu ulaşımının sınırlı olduğu Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk 50 yılında deniz yoluyla ulaşım ve nakliye de bölgede oldukça yaygındır. Yörede "Sermaye kayığı" olarak adlandırılan "çektirme"lerle uzun süre nakliyecilik yapılmıştır. Bu teknelerin sahipleri çoğu zaman balıkçılıkla nakliyeciliği bir arada yürütmüşlerdir. İlçede bu türde "sermayecilik" yapan

aileler arasında Terme ve Çarşamba gibi yerlerden bu yöreye tarım mahsulleri taşıyan Hacı Tosunoğulları, Nuh Oğulları, Sağıroğulları aileleri ilk akla gelenlerdir. Karayolu ulaşımının yaygınlaşması ile bu uzun süreç sona ermiş; bazı tekne sahipleri denizle olan münasebetlerini tamamen bırakırken bazıları ise balıkçılığa yönelmişlerdir.

Akçaabat'ın eski balıkçı aileleri arasında Malkoç¹⁰, Köroğlu, Sağıroğlu, Kara, Saraç ve Akgün aileleri ilk akla gelenlerdir. Öte yandan yöre balıkçılığı, Karadeniz balıkçılığının genelinde olduğu gibi erkeklerin tekelindedir. Araştırmalarımız süresince yörede avlanma belgesine ve tekne ruhsatına sahip 5 kadın balıkçı tespit edebildik.

Geçmişte Trabzon havalisinde balıkçılıkta sıklıkla kullanılan dalyan, geleneksel gırgır ıgırıp ve manyat avcılığıyla Akçaabat'ta da karşılaşmaktayız. Gelişen teknoloji ile birlikte pek çok eski yöntem ya tamamen ortadan kalmış ya da modernizasyonla birlikte yeni bir şekle kavuşmuştur.

Akçaabatlı balıkçılar istavrit, mezigit, palamut, hamsi, sargan, barbunya avcılığı yapıyor olmakla birlikte, yakın geçmişe kadar avladıkları kalkan, kırlangıç, kefal, lüfer, izmarit ve karagöz gibi balıkların nadiren avlanabiliyor olmasından duydukları rahatsızlığı nostaljik hikayelerle dile getirmektedirler. İlçe genelinde bulunan ve büyük ölçekli gırgır teknelerine sahip aileler, orkinos avlamak için belirli aralıklarla Akdeniz'e gitmektedirler.

1983 yılında ülke genelinde yasaklanan yunus avcılığının da ilçenin balıkçılık kültüründe önemli bir yeri olmuştur. Özellikle Mersin beldesinde uzun süre ağlarla ve tüfeklerle yunus avcılığı yapılmıştır¹¹. Beldenin kadim balıkçı aileleri arasında yunus avcılığı yapmayan neredeyse yoktur. Yöre balıkçıları diğer türlere göre daha fazla yağ muhafaza ettiğini müşahade ettikleri ve "mutur" diye adlandırdıkları yunus türünü avlamışlardır. Yunus avcılığının yörede çok eski tarihlerden beri yapılmakta olduğunun en önemli delilleri antik dönem gezi notları ile Vilayet Salmelerinde verilen bilgilerdir¹². Doğu Karadeniz'de ticari liman konumunda olan hemen her limandan büyük miktarlarda balık yağı çoğunlukla İstanbul'a bazen de yurt dışına gönderilmiştir. Araştırmalarımızda yunus avcılığı ile ilgili lehte ve aleyhte çok sayıda sözlü anlatı tespit ettik.

Doğu Karadeniz'in diğer yörelerinde olduğu gibi Akçaabat'ta da geçmişte hamsinin bol bulunduğu veya ince olduğu için rağbet görmediği zamanlarda tütün bahçelerinde gübre olarak kullanıldığı bugün 50'li yaşlarda olan balıkçılar ve genel ahalî tarafından belirtilmektedir.

Akçaabat Balıkçılarında Ad Folkloru:

Denizcilerin teknelerine isim koymalarının yaklaşık 5 bin yıllık bir gelenek olduğu düşünülmektedir. Teknelerin isimleri çoğu zaman denizcilerin ruhlarını, sevgilerini, özlelerini, sevinçlerini ve karakterini ortaya koyar. Tarihsel gelenek daha sonra yasal bir zorunluluk haline geldiği için her tekneye bir isim ve bağlı bulunduğu limanın adının yazılması durumu ortaya çıkmıştır. Ancak bu zorunluluk öncesinde de yöre balıkçılarından bazılarının teknelerine isim verdikleri görülmüştür. Teknelere verilecek isimlerin seçimi konusunda Ege ve Akdeniz'de zaman zaman yarışmalar düzenlendiği görülmektedir. Ancak yörede böyle bir uygulama ile karşılaşmamıştır. Yıllarca tekne hayali kuran ve pek çoğu amatör balıkçı olan emeklilerin, yaptıracakları teknenin ismini tekne yapılmadan yıllar öncesinden tespit ettikleri anlaşılmıştır.

Akçaabat balıkçılarının teknelerine isim verirken Doğu Karadeniz'in diğer yörelerinde de örneklerine rastlanır biçimde genellikle şu yolları tercih ettikleri görülmektedir:

Aile soyadının verilmesi: Akgün, Köroğlu, Malkoç/Malkoçoğlu, Kalafat, Çakıroğulları, Alemdaroğlu, Aygün, Bayburt, Gül Kardeşler, Kocabaş Reis, vd.

Aile büyüklerinin (dede, baba vb.) isimlerinin verilmesi: Hacı Yusuf, Kaptan Hacı Yunus, Mustafa Çağlar, vd.

Balıkçıların kendi isimlerinin verilmesi: Hasan Reis, Hayrettin-1, H. Koca, H. Kurt, İzzet vd.

Çocukların veya torunların isimlerinin verilmesi: İrem-su-61, Kaan, Pınar-61, Sema-3, Oğuzcan-61, Mertcan-61, Burak Balıkçılık vd.

Lakapların verilmesi: Godik Reis, Kral Kaptan, Küçük Reis, İmam, Kalaycı, Reis Baba-61, Şeker Baba, Sertağa, Salacıklı Remzi, Sağiroğlu-61, Cemo-1, vd.

Hayvan isimlerinin verilmesi: Horozum, Kelebek, Kobra-1, Martı-12, Vatoz, Deniz Yıldızı-61,

Bitki isimlerinin verilmesi: Menekşe, Manolyam, Kırmızı Gül-61, vd.

Yer isimlerinin verilmesi: Buhara, Darıcalı, Darıca-1, Sebatlı, Sebatlı-1, Sebatlı-61, vd.

Tabiat unsurlarının veya olaylarının isimlerinin verilmesi: Mavi Deniz-61, Sahil, Bulut-61, Tusunami, Kestane Karası, Şimşek-1, Yıldırım-61, Tanyeli, Şafak, vd.

Renk adlarının ön planda olduğu isimler: Mavi Sır-61, Maviş-61, Yeşilkanat, vd.

Ruh halini veya karakteri tasvir eden isimler: Yorgun Gözler, Uyanık-61, vd.

Yerel bazı tabirlerden veya yabancı dillerden alınan isimler: Misgona, Komen-1, Guhu, Galanima-1, Joke, Mazda, Casa, Oli Sahra, vd.

Akçaabat ve çevresinde bulunan 280 tekneden 86'sının isimlerin sonuna Trabzon'un plakası olan "61" rakamının eklenmiş olması ayrıca dikkat çekici bir husustur. Türkiye'nin ve Avrupa'nın farklı pek çok bölgesinde yaşayan çok sayıda Trabzonlunun memleket tutkusunu ve özlemini ifade etmek üzere kullanır olduğu "*Bize her yer Trabzon!*" söylemi, balıkçıların da uğranılan her limanda veya barınakta bu isim tasarrufu ile adeta tekrar edilmektedir. Yaptığımız alan araştırmaları süresince Doğu Karadeniz'in diğer illerindeki balıkçıların arasında bu türde ve geniş katılımlı bir isimlendirme tasarrufuyla karşılaşmadık.

Doğu Karadeniz ve balıkçıların bir arada kullanılan sözler olduğunda, bölgeden olmayanların akıllarına hemen *Temel* adı gelmektedir. Bu durumda hiç şüphe yok ki kahramanı olduğu fıkralarda mesleği çoğu zaman balıkçılık olarak anılan fıkra tipi *Temel*'in etkisi büyük olmuştur¹³. Akçaabat ve çevresi balıkçıların isimlerine bakıldığında *Temel* isminin vehmedilen kadar fazla olmadığı görülmektedir. Zira 200'ü aşkın balıkçı arasında *Temel* adını taşıyan 8 tane balıkçı tespit edilmiştir. Diğer isimlerin pek çoğu Mustafa, Mehmet, Ahmet, Ali, Hüseyin gibi yaygın isimlerdir.

Doğu Karadeniz bölgesi ad folkloru içinde lakapların daima ayrıcalıklı bir yeri olmuştur. Bu durum balıkçı zümreleri arasında da gözlemlenmektedir. Yöre balıkçıları arasında lakabı olmayan balıkçı neredeyse yoktur. Balıkçılara lakap verilirken sınırları çizilebilen genellemelere ulaşmak zordur. Kimi fiziki özelliklerinden, kimi davranışlarından, kimi sözlerinden, kimi ailelerinden, kimi başından geçen bir olaydan ötürü bir lakapla anılır olmuştur. Örneğin balıkçı Akgün ailesinde 1933 doğumlu Mustafa Akgün'e esmerliğinden ötürü Kara Mustafa, onun oğullardan Adnan Akgün'e disiplinli bir reis olduğu için Baron Reis, Namık Akgün'e ise Mişon Reis lakabı verilmişken merhum Osman Akgün'ün oğullarından

Kadir Akgün'e kurnazlığından ötürü İnönü Reis, 1924 doğumlu Temel Akgün'ün oğullarından Hüseyin'e ise Baba Hüseyin lakabı verilmiştir.

Akçaabatlı balıkçılar, Doğu Karadeniz'in tüm balıkçıları gibi kendi av sahalarında deniz tabanındaki ve yüzeyindeki çeşitli bölgelere de isimler vermişlerdir. İnsanımız yaşadığı coğrafyayı vatan haline getirirken sadece umumi isimlerle yetinmemiş sadece o mevkide yaşayanların bildiği daha özel isimlendirmelere de başvurmuştur. Hayatlarının büyük bölümünü denizde geçiren balıkçıların karaya dönük bir uygulamayı denize uyarlamaları oldukça normaldir. Deniz onların yaşam alanıdır ve onlar birbirlerine mevki tarif ederken veya denizde başlarından geçen bir olayı anlatırken bile bu isimlendirmeleri kullanmaktadırlar. Akçaabat üzerinde *Panavra Adası* şeklinde adlandırılan bir mevki vardır. Buraya Vedat (Sedat) Akgün'den başkası ağ saramadığı için balıkçılar arasında *Vedat'ın Adası* da denilmektedir. Salacık'ta plajın hemen üzerinde balıkçılar tarafından *Mustafa Reis Taşı* olarak adlandırılan başka bir yer daha vardır.

Akçaabat Balıkçılarında Geleneksel Av Yöntemleri:

Yöre balıkçıları geçmişten beri denizi adeta tarlaları olarak algılamışlar; pek çoğu geleneksel yolla edinilmiş bilgilerle dip görüntüleme teknolojileri ortaya çıkmadan çok önce deniz tabanındaki löngüz (kuyu), ve ada türünden yüzey şekillerini hafızalarına kaydetmişlerdir. Ağlarını nereye ve kaç kulaçta sereceklerine babadan oğula veya ustadan çırağa aktarılan geleneksel bilgilerle karar vermişlerdir. Akçaabatlı balıkçılar aynı dönemlerde harita ve pusula gibi yön tayinini sağlayan araçlardan da çoğu zaman mahrumdurlar. Sisli havalarda ve tanımadıkları sularda avlanırlarken tabiata özgü unsurlardan (güneş, yıldızlar, rüzgar vb.) yararlanmışlardır. Av yerlerini belirlemek veya denize serdikleri ağları toplayabilmek için çoğu zaman kerteriz tutmuşlar, karadaki bazı yön tayin edici mevkileri denizden gözlemleyerek zihinlerinde bir yön algısı oluşturmuşlardır. Bu yöntem yörenin küçük balıkçıları arasında işlerliğini sürdürmektedir.

Bugünün görüntüleme teknolojileri henüz mevcut değilken deniz tabanına dair bilgi ve öngörülerin doğruluğu avın bereketli açısından çok önemlidir. Yakın geçmişte bu türde geleneksel mahiyeti haiz bilgilerin genç kuşaklara aktarılması meslekteki devamlılığın yegane şartlarından biri halini almıştır. Eski reisler, şimdiki reisleri "*sonar reisi*" şeklindeki cümleleriyle tezyif etmektedirler.

Bölgenin diğer balıkçıları gibi Akçaabatlı balıkçılar da geçmişte avlayacakları balıkların yerlerini genellikle gözlem yoluyla tespit etmişlerdir. Balıkların karakteristik davranışları ve rutinleri balıkların yerinin tespiti konusunda yıllar içinde yerleşen geleneksel bir bilgi birikiminin oluşmasına vesile olmuştur. Balıkçılar, günümüz küçük balıkçılarının da yapmaya devam ettikleri gibi deniz tabanında bulunan derin yarık ve kuyular civarında avlanmayı tercih etmişlerdir. Zira deniz tabanındaki löngüzler, balıkların beslenmeleri, yuvalanmaları ve yumurta (havyar) dökmeleri açısından elverişli bölgelerdir. Ağlarını kuyu ağızlarına veya yakınlarına seren balıkçıların iyi bir av elde etmelerinin ihtimal dahilinde olduğu kabul edilmiştir Ancak av sırasında kıymetli ağlarını kuyulara kaçırın ve ciddi anlamda zarar eden balıkçılar da olmuştur.

Gece avcılığında kullanılan yöntemlerin başında yine gözlem vardır. Özellikle hamsi avcılığında ay ışığında denize atılan taşların veya vurulan sopaların yarattığı dalgalanmalar sırasında balıkların pullarından mütevellit parıltı (yakamoz) balığın orada olduğunun işareti olarak kabul edilmiştir. Herhangi bir emareye bakılmaksızın "*rastgele*" denize atılan ağların

zaman kaybı olacağına inanmışlardır. Palamut avcılığında balık sürüsünün deniz yüzeyinde yarattığı “yağıntı” takip edilmekte, balığın hareket istikameti karşılığında ağlar serilmektedir.

Bazı antik kaynaklardan elde ettiğimiz bilgilere yörede balıkları gözlem yoluyla takip edip avlama kadim dönemlere kadar uzanmaktadır. Bu kaynaklardan birinde “*Ton balıkları başta olmak üzere balıkları avlamanın en iyi yolu şudur: Yüksek bir ağaç üzerine bir gözetleme merkezi kurulur. Buraya keskin bakışlı biri yerleştirilir. Onun görevi gözlerini denize odaklamak ve elinden geldiğince uzaklara bakmaktır. Eğer bir balık sürüsünün yaklaşmakta olduğunu görürse, o zaman gene elinden geldiğince yüksek sesle aşağıdaki teknelerde bekleyenlere bağırarak balıkların miktarını belirtir ve teknelerdeki adamlar bu balıkları geniş ağlarla kuşatır. Böylece şahane bir av yapmak için balıkları birlikte sürükleyebilirler.*” şeklinde detaylı bir bilgiye rastlanmaktadır (Bursa 2007: 78).

Akçaabat balıkçılığında Türkiye balıkçılığı ile paralel olarak uzun süre pamuk iplikten mamul ağlar kullanılmıştır. 1960’lı yılların ortalarına kadar kullanılan bu ağlar, balıkçıların iş yoğunluğunu oldukça artırmıştır. Zira bu ağların her avdan sonra açılması ve kurutulması zorunluluk olmuştur. Havalandırılıp kurutulmayan bu ağlar kısa sürede parçalandıkları için balıkçılar her av sonrasında zamanlarının büyük bir bölümünü bu işe ayırmışlardır. Geçmişte yörede balıkçıların yanı sıra aileleri (eşleri ve çocukları) de bu ağları tamir etme konusunda ustalaşmışlardır. Kimi zaman gündelik kimi zaman da imece usulüyle ortaklaşa biçimde ağlar tamir edilmiş, önemli bir kültürel aktarım ortamı meydana gelmiştir. Bugün kullanılan sentetik ağların hızla yaygınlaşması ile birlikte pamuk ağlar kullanımdan kalkmış; balıkçılık kültürünün önemli bir geleneksel unsuru daha geçmişte kalmıştır.

Akçaabat Balıkçılarında Halk Meteorolojisi:

Akçaabat balıkçıları Doğu Karadeniz’in tüm balıkçıları gibi meteoroloji ilminin henüz gelişmediği dönemlerde hava durumunu yörede bu konuda tutarlı tahminlerde bulunan tecrübeli balıkçıların yorumlarına veya kendi tahminlerine göre yorumlamışlardır. Geceleyin ayın etrafında oluşan halenin genişliği veya darlığı, rüzgarın karadan veya denizden esiyor olması, şimşeklerin (çakıntı) ufukta denize yakın şekilde çakması, yine ufukta duman (bulut parçaları) görülmesi, deniz kuşlarının davranışları, dalgaların şekli gibi emareler tahmin yürütmede etkili olmuştur.

Yöre balıkçıları, “sayılı fırtınalar” olarak adlandırdıkları fırtına takvimine de oldukça hakimdirler. Temel Akgün’den aldığımız bilgilere göre Ayondon isimli bir Rum kaptanın şiddetli bir fırtınada denizde boğulmasından sonra bu olayın gerçekleştiği ocak ayının sonlarında gerçekleşen fırtınaya “Ayondon Fırtınası” denilmiştir. Balıkçılara göre Ayondon fırtınası sayılı fırtınalar içinde en tehlikeli olanıdır.

Bir başka fırtına olan “Kestane Karası” bazı yıllar takvimi küçük çaplı değişiklikler gösterse de genelde eylül ayında olmaktadır.

Bu yıl mart ayı içinde gerçekleşen büyük fırtınanın mütemadiyen görülen Mart 9’u fırtınası olduğunu da balıkçılar görüşmelerimizde ifade etmişlerdir.

Bir başka müşahede veya kabule göre yazın esen rüzgar tehlikeli değildir. Ancak kışın esen rüzgarlar kısa süre içinde dalgaları kabartacağı için ve küçük kayıkların bir an önce kıyıya gitmesi gerekmektedir.

Akçaabat Balıkçılarında Sosyal Yapı:

Yörenin eski gırgır teknelerinde tayfa olarak çalışanlar, balıkçılar arasındaki tabiriyle “pay”a çalışmışlardır. Balık avı tamamlandıktan sonra elde edilen gelirin yarısı mal sahibine diğer yarısı ise tayfaya eşit olarak dağıtılmıştır. Bugün bu usul Doğu Karadeniz balıkçıları arasında yerini büyük oranda maaş esasına bırakmışken bu çalışmanın örneklemini konumunda olan Akgün ailesi örneğinde olduğu gibi, Akçaabatlı gırgır sahipleri arasında hala sürdürülmektedir. Günümüz avcı teknelerindeki masraf kalemleri arttığı için daha detaylı bir hesaba ihtiyaç duyulmaktadır. Eski dönem gırgır teknelerinde masraflar daha sınırlıdır. Zira avda yer alacak tayfa yiyeceği de dahil olmak üzere tüm ihtiyaçlarını kendisi karşıladığından eski “pay” usulünde hesaplaşma daha kolay olmaktadır. Eski gırgırcılar çok uzun süre denizde kalamadıkları için yiyecek çıkınlarını da beraberlerinde götürmüşlerdir. Bugünün “pay” hesaplamasında tayfanın işe bedeli de masraf kalemleri arasında yer almaktadır. Çünkü günümüz gırgır tekneleri gelişmiş teknolojik donanımlarıyla uzun süre denizde kalabilmektedirler. Av sezonu beklenen düzeyde geçmemiş ise tayfanın mağdur olmaması için başka teknelerde maaş karşılığı çalışanlara ödenen aylık meblağ nispetinde ödeme yapılmaktadır.

Av sezonunun oldukça verimli geçtiği dönemlerde Akçaabat’taki sosyal ve ekonomik hayatta da bir canlanma olmaktadır. Bugünün balıkçılar denizden elde ettikleri geliri “Balıkçı emsalinden ileri gitmelidir.” düşüncesinden hareketle yine balıkçılık mesleğine yatırıyor olsalar bile ilçenin sosyal, kültürel ve ekonomik dokusunun renklenmesinde önemli roller üstleniyorlar.

Yörede balıkçılarla evlenme konusundaki tercih zamanla değişime uğramıştır. Geçmişte, avlanan balığın bolluğu ile paralel biçimde balıkçılıktan elde edilen gelirin yüksek olması ve hemen her balıkçının denizden payına düşeni alıyor olması balıkçılarla evlenmeyi cazip hale getirmiştir. Bazı örneklerde balıkçı ailelerin birbirleri ile evlilikler yoluyla akrabalık kurduğuna da rastlanmaktadır. Balıkçılığın zamanla diğer meslek gruplarının gerisine düşmüş olması balıkçılarla evlenme yolundaki algıda da değişimlere sebep olmuştur.

Akçaabatlı balıkçılar aynı denizde aynı amaçlarla avlanan bir meslek zümresi olmaları hasebiyle birbirleriyle çoğu zaman dayanışma içinde olmuşlardır. Bir balıkçının düğün veya cenaze merasiminde ön sırada yörenin diğer balıkçıları yer almaktadır. Aralarında küçük anlaşmazlıklar ve küslükler olsa bile denizde zor durumda kalanlar birbirlerine mutlaka yardım etmektedirler. Geçmişte olduğu gibi bugün de fırtınaya yakalandığı için korunaklı bir yere sığınmakta zorluk çeken küçük balıkçıların imdadına yine diğer balıkçılar yetişmekte, el birliği ile tekneyi kıyıya çekmektedirler. Av sırasında başına gelen bir hal yüzünden hayatını kaybeden veya sakat kalan balıkçıların ailelerine yardım edilmekte; örneğin ölen balıkçının tahsil gören çocuğu varsa tüm masrafları karşılanmaktadır.

Yöre balıkçıları geçmişte olduğu gibi bugün de boş zamanlarında balıkçı kahvehanelerinde bir araya gelmektedir. Bu kahvehaneler arasında ilk akla gelenler Akçaabat’ta bulunan Reisin Yeri, Yoroç kahvesi, Akçakale kahvesi ve Faroç Balıkçı Kooperatifi kahvesidir.

Balıkçılar, yörede takvime dayalı olarak gerçekleştirilen ve kökeni kadim dönemlere uzanan kimi geleneksel uygulamalarda da aktif olarak yer almaktadırlar. Bu dönemlerde kıyıya gelen halkın gerçekleştirdiği ritüeller arasında denizde yıkanmak, teknelere binerek en az üç, en çok yedi dere ağzı dolaşmak en dikkat çekicileridir. Bu son ritüelin gerçekleştirilmesine balıkçılar tekneleriyle katkıda bulunmaktadırlar. Balıkçılar bu işi kimi

zaman ücret karşılığında da yapmaktadırlar. Bu takvimin dışında da şifa bulmak amacıyla yedi dere ağzı geçmek isteyenlerin ilk müracaat yerleri balıkçılar olmaktadır.

Akçaabat Balıkçılarında İnanmalar:

Akçaabat balıkçıları denizi canlı bir varlık olarak kabul etmektedirler. Hatta onun cinsiyeti bile vardır ve bu cinsiyet dişidir. Deniz sağladığı sonsuz nimetlerle adeta sürekli doğurmaktadır. Yörede bir müddet de olsa denize çıkmayan balıkçılara söylenen “*Yatma zamanı değildir; deniz gecede dokuz kez doğurur.*” sözü bu inanın açık bir ifadesidir. Tabiatdaki tüm canlılar arasında zaruri bir organik bağ vardır. Mitolojik dönemlerdeki animist algı, bugün inanç ve kabuller sistemi değişmiş olsa bile çeşitli sembollerle varlığını sürdürmektedir. İnsan ve tabiat arasındaki bağ çoğu zaman insanın lehine işleyen bir ihtiyaçlar hiyerarşisi ile kurulmuştur. Hayatını denizin sunduğu nimetlerle idame ettiren balıkçılar için deniz, fırtınalı olduğu zamanlarda hırçın ve kızgın bir sevgili, durgun ve sakin olduğu zamanlarda ise müşfik bir anne gibidir.

Yöre balıkçılarında balık avının istenilen şekilde gerçekleşmemesi kimi hallerde nazarla ilişkilendirilmiştir. Balıkçı, gerekli her tedbiri almış, ağlarını zamanında ve tecrübelerine dayalı olarak sermiş ancak balık alamamışsa, kısmet algısına ek olarak nazar inanışına yönelmiştir. Akçakaleli balıkçılardan bazıları böylesi hallerden birinde yörenin meşhur hocalarından birine muska yazdırarak ağ mantarlarına taktıklarını, teknelerini okuttuklarını; ancak işlerin daha da kötüye gitmesinden ötürü hocaya itimatlarının azaldığını söylemişlerdir. Nazara ve berekete dair inanışlar paralelinde geliştirilen bir başka pratiğe göre yöre balıkçıları denizde birbirlerinden tuz alıp vermezler. Tuz mitolojik dönemlerden beri bereketi ve çoğalmayı simgeleyen bir madde olmuştur. Bu inanın balıkçılarımız arasındaki bu pratikte devam etmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Balıkçıların uğura dönük de bazı inanışları sürdürdükleri tespit edilmiştir. Uğursuzluk getiren veya avdaki bir olumsuzluktan sorumlu tutulan kişiler hep varolagelmiştir. Yörede bu özellikleriyle bilinen bazı kişilerin nazarlarından korkulduğu için bunların teknelerden veya av takımlarından uzak tutulmasına özen gösterilmektedir.

Bir Aile Tarihi Denemesi: Balıkçı “Akgün” Ailesi:

Hamsinin boyu küçük, sülalesi kalabalıktır...

Aile tarihi araştırmaları, tarih, antropoloji, folklor ve sosyoloji araştırmalarına kıymetli veriler sağlaması bakımından oldukça önemlidir. Bu araştırmalarda resmi kayıtlardaki bilgilere ek olarak aile bireylerinden edinilen sözlü tarih bilgilerine de ihtiyaç duyulmaktadır. Avrupa’da artık sistematik bir ilim kolu haline alan ve “Geneoloji” adıyla anılan çalışmalarda çoğu zaman kiliseler tarafından tutulan vaftiz kayıtlarına müracaat edilmektedir. İslam’da vaftiz uygulaması olmadığı için bu türden kayıtlar tutulmamıştır. Türk aile tarihi araştırmalarında öncelikli kaynaklar arasında Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde yapılan nüfus sayımlarına ait kayıtlardan yararlanılmaktadır. Trabzon ve havalisi Osmanlı dönemi nüfus defterlerinin önemli bir kısmının Latin harfleriyle yayınlanması, bu havalinin aile tarihi araştırmaları açısından büyük bir avantaj sağlamıştır¹⁴.

Ailenin yaşayan en yaşlı bireyleri olan 1924 doğumlu Temel Akgün ve 1933 doğumlu Mustafa Akgün kardeşlerden aldığımız bilgilere göre Akgün ailesi oldukça uzun bir süre önce Trabzon merkezden gelerek Akçakale’ye yerleşmiştir. Oldukça kalabalık olan bu aileden

Akçakale'ye yerleşenlerin haricinde Trabzon'da kalanlar olduğu gibi İstanbul'a gidenler de olmuştur. Bu sözlü malumatlara göre ailenin Akçakale'ye gelen ilk üyesi "Bayraktar" namıyla bilinen Mollamahmutoğlu Emin¹⁵'dir. İkinci kuşağı Molla Sadık, üçüncü kuşağı ise Mahmut Hafız temsil etmiştir. Trabzon'da bugün Atapark adıyla bilinen alanın eskiden mezarlık olduğu ve kuşaklar önce Trabzon'da yaşayan aile büyüklerinin pek çoğunun burada medfun olduğu kabul edilmektedir

Akgün ailesinin Akçakale havalisindeki geçmişine dönük bulabildiğimiz en eski resmi kayıt 1840 tarihli Akçaabat nüfus kayıtlarında yer almaktadır. Söz konusu kayıtlarda Tekke Karyesi ahali arasında 1840'ta 35 yaşında olan ve kumral bıyıklı olarak tavsif edilen Mollamahudoğlu Emin'den, 4 yaşındaki oğlu Reşit'ten ve 23 yaşındaki kardeşi Mahmut'tan bahsedilmektedir. Hanedeki toplam erkek nüfusu üç kişi olarak belirtilmiştir¹⁶. (Topal 2010: 81). Tespit edilen sözlü malumatla bu en eski resmi kayıta yer alan bilgilerin büyük oranda örtüştüğü görülmektedir.

Temel ve Mustafa Akgün kardeşlerin anlattıklarına göre, aile Akçakale'ye yerleştikten sonra Soyadı Kanunu sonrasında Akgün soyadını almıştır. Trabzon'da kalanlar ve İstanbul'a yerleşenler ise farklı soyadları almışlardır¹⁷. Akçakale'de oldukça geniş bir araziye sahip olan Mahmut Hafız, 1965 yılında vefat edinceye kadar zeytin tarımı ile uğraşmış; balıkçılıkla ilgilenmemiştir. Akçaabat sahil şeridinde zeytin tarımının zayıflamasını müteakip tütün ekimi yaygınlaşmıştır. Aile de bu paralelde balıkçılık öncesinde tütün ekimine yönelmiştir. Ailenin gençleri kısmî olarak tütün tarımına devam ederken nüfusun giderek artmasıyla birlikte alternatif geçim yolları aramaya başlamışlardır. Bu bağlamda ailenin ilk balıkçı kuşağını Sadık, Mehmet, Temel, Osman ve Mustafa Akgün kardeşler oluşturmuşlardır. Bu ilk kuşak içinde Mahmut Hafız'ın ilk hanımından olan Sadık çoğu zaman kendi teknesi ile balıkçılık yapmıştır. Ağabeyi Emin ise uzun süre muhtarlık yapmış ve balıkçılıkla çok fazla ilgili olmamıştır.

Temel Akgün, kardeşleri ile birlikte balıkçılığa başladıkları yılı hatırlamakta güçlük çekince denize ve balığa dayalı bir hatırlatma takvimine başvurmuş ve bu tarihi, kiloluk istavritlerin çokça avlandığı 1948 yılı olarak hatırlamıştır¹⁸.

Ailenin balıkçılık tarihinde milat olan bu ilk nesil yıllarca birlikte çalışmıştır. Herhangi bir ayırım gözetmeksizin evlilik çağı gelen çocuklarının ihtiyaçlarını ortak bütçeden karşılamış, ihtiyacı olan aile bireyine destek sağlamışlardır. Neredeyse tamamı aile teşebbüslerinden oluşan bölge balıkçılığı içinde sıklıkla görüş ayrılıklarının yaşandığı ve o ailenin balıkçılık macerasının bu anlaşmazlıklar sebebiyle sona erdiği gerçeği dikkate alındığında Akgün ailesinin bu birlikteliği sürdürmesi dikkate şayandır.

Aile balıkçılığa başladığında yörede yalnızca Mersin ve Salacık civarlarında balıkçılık yapılmaktadır. Mersin'de o dönemde özellikle kurşunla yunus avcılığı yapılmaktadır. Akçakale'de ise saçma ağlarla hamsi tutulan birkaç kayık vardır. O dönemin (1950'lerin başları) belli başlı balıkçıları arasında Nurettin Erol, Kokanalı Hasan*, Ali Reis gibi isimler vardır.

Akgün ailesinin ilk nesil balıkçıları Mersin köyü başta olmak üzere yörede yaygın olan yunus avcılığına katılmamışlardır. Bu balığın Hz. Yunus'la ilişkilendirilmesinden ötürü mübarek bir hayvan olduğuna ve bu yüzden de avlanmasının doğru olmadığına inanmışlardır. Öte yandan bu hayvanın memeli bir hayvan olup ve yavrularına analık ediyor olması da bu ailenin bu tavrında etkili olmuştur. Ancak bugün yunus sürülerinin çoğalmasından ve avlanabilir balık sürülerine musallat olmasından ötürü tedbir alınması gerektiğini ifade

etmektedirler. Yörede geçmiş dönemlerde bölge balıkçıları arasında “keler” adı ile maruf olan köpek balığı avcılığı da yapılmıştır; ancak aile bu balığı da avlamamıştır.

Bu ilk nesil balıkçılığa ve denize dair geleneksel bilgilerini kendi çocuklarına aktarmışlardır. Balıkçılıkla uğraşan ikinci kuşakla birlikte ailenin tarımla olan bağı tamamen kopmuş; yegane geçim kaynağı balıkçılık olmuştur. Bugün ailenin ikinci ve üçüncü kuşak balıkçılarından 15 isim (Sedat, Kadir, Mahmut Celal, Hüseyin, Adnan, Namık, Mahmut, Cemil, Hasan, Hüseyin, Metin, Nedim, Ömer, Yusuf) firma ölçeğine ulaşmış olan aile balıkçılığının çeşitli kademelerinde fiilen yer almaktadır. Emin ve Sadık Akgün’ün çocuklarından bu mesleği sürdüren olmamıştır.

Balıkçılığa 4,5 metre boyunda küçük bir kürekli tekneyle çapari avcılığı yaparak başlayan bu ilk nesil, birlikte denize açılmışlar tuttıkları mezgit, sargan, hamsi, istavrit ve kefal nevinden balıklardan elde ettikleri geliri eşit olarak pay etmişlerdir. 1950 yılından sonra ilk kez molozma avcılığı yapmaya başlamışlardır. Daha sonra boyları giderek büyüyen pek çok tekne ile balıkçılığa devam etmişlerdir. Çift tekneyle voli/alamana avcılığı suretiyle hamsi ve sargan avlamışlardır. 1965 yılına kadar bu şekilde gelen ilk nesil balıkçılar, önce 10 sonra 16 metrelik ahşap tekneler yaptırarak daha büyük bir filo oluşturmaya başlamışlardır. Bu teknelere daha sonra makineler de konulmuştur. Bu nesil, ailenin ilk sac kayığı 1978 yılında yaptırmıştır. 23 metre boyundaki bu tekne de Sürmene’de yapılmıştır. O dönemde Sürmene’de sac tekne yapımı yeni başlamıştır ve yapılan ilk 3 sac tekneden birisi de ailenin verdiği bilgiye göre kendilerine aittir¹⁹. Aile, ilk sac teknelerini yaptırdıktan sonra 1979 yılında avcılıkta kullanılan gelişmiş görüntüleme ve tarama cihazları ile tanışmıştır. Yörede bu türde cihazları ilk kez kullandığını ifade eden aileye karşı zamanın diğer balıkçıları başlangıçta tepki göstermişler; ancak ailenin avladığı balığın görünür şekilde artmasının müşahade edilmesiyle itiraz eden diğer balıkçılar da kısa zaman içinde bu türde cihazlara meyletmişlerdir.

Ailenin bugün Mahmut Celal Akgün ve Kadir Akgün’ün reisliklerini yaptıkları 55 ve 48 metre boylarında iki avcı teknesi ve iki tane de taşıma (yedek) teknesi vardır. Ancak ailenin çeşitli bireylerine ait başka pek çok küçük tekne de mevcuttur. (Ek-7) Bu avcı takımlarında 70 civarında balıkçı çalışmaktadır. Ancak hamsinin yoğun olduğu dönemlerde karadaki (yükleyici, nakliyecisi vs.) çalışanlarla birlikte bu sayı 100’e ulaşmaktadır. Aile, yakaladığı balıkları sevk ederken kendi kamyon filosunu kullanmanın yanı sıra harici nakliye firmalarından da yararlanmaktadır. Av takımlarında çalıştırılan balıkçıların büyük bir bölümü Fatsa ve Perşembe yörelerindedir. Teknelerde Akçakaleli çalışan sayısı oldukça azdır. Bu tercihte Fatsa ve Perşembeli balıkçıların ağ tamirinden (matis) anlıyor olmaları belirleyici etken olmuştur. Zira av sırasında zarar gören ağların avın sürekliliği açısından zaman kaybedilmeden tamir edilmesi gerekmektedir.

Ailenin avcılık faaliyetlerinin kara ayağını sevk ve idare eden Sedat (Vedat) Akgün’ün balıkçılığa başlaması 1970’lerin başlarıdır. Vedat Reis, 1992’den itibaren denizden ayrılmış ve Yusuf Akgün’le birlikte avcılık faaliyetlerinin karadaki işleriyle uğraşmaya başlamıştır. Bu iki isim avlanan balığın pazarlanması, sevkiyatı, ödemeler ve ailenin sahibi olduğu su ürünleri muhafaza ve işleme tesislerinin işletilmesine dönük işlerle meşgul olmaktadır. Ailenin genç kuşağı büyük oranda üniversite öğrenimi görmüş ve balıkçılık dışında farklı mesleklere yönelmişlerdir. 70 yılı aşkın bir süredir balıkçılık yapan bir ailede, mesleği sürdüreceği birey sayısı gün geçtikçe azalmaktadır.

Akgün ailesinin avcı filosu, yörenin diğer büyük avcı takımları gibi Türkiye suları dışında da avlanmıştır. Aileye ait avcı tekneleri Gürcistan’a ilk olarak 15 yıl önce gitmiştir. Akdeniz’de

gerçekleştirilen ve Doğu Karadenizli balıkçıların da yer aldığı orkinos avcılığına ise ilk kez 1987 yılında katılmışlardır²⁰.

Akgün ailesinin teknelerinde tayfalar, geçmişten bugüne pay usulüne göre çalıştırılmışlardır. Av sezonunun istenilen düzeyde geçmediği dönemlerde tayfa mağdur edilmemekte, aylıklı çalışmış gibi muamele görerek diğer avcı teknelerindeki rayiç üzerinden ücretlendirilmektedir. Teknelerde çalışan tayfalardan bazıları uzun yıllardır ailenin yanındadır. Bunlar bir nevi kadrolu eleman halini almışlardır. Bu sabit kadronun haricindeki tayfa, her av sezonunda değişkenlik gösterebilmektedir. Sezon sırasında bir sebepten ötürü ekipten ayrılan tayfanın payı hemen ödenmez, zira av devam etmektedir. Bu sebeple sezon ortasında ayrılan tayfanın hesabı çalıştığı süre nispetinde sezon bitiminde görülür ve hak ettiği pay kendisine teslim edilir.

Akgünlerin av teknelerinde görev yapan personelin yukarıdan aşağıya sıralaması şu şekildedir: Reis, koca reis, palacı, botçu, hamlacı, istifçi, mantarcı, mapacı, aşçı ve aşçı yamağı (kamarot). Bu hiyerarşi içinde yer alan koca reis, tayfa içinden sözü geçen lider vasfına sahip biridir. Onun “koca” sıfatı taşıyor olması, teknenin aile üyelerinden oluşan reisinden önce olduğu anlamına gelmemektedir. Bu sıfat aslında onun görev tanımının reisin altında olduğunu hatırlatan bir kinayedir. Koca reis, av sezonu süresince tayfanın ayarlanması, pulatka ve payların dağıtılmasının yanı sıra palacı ile birlikte av sırasında teknedeki işlerin yolunda gitmesinden sorumludur. Koca reisin, palacının, botçunun ve aşçının pay hakkı diğer tayfadan biraz daha fazladır. Gırgır teknelerinde çalışan tayfa aldığı pulatkayla evlerinde ihtiyaç duyulan malzemeleri almanın yanı sıra kendi yokluklarında kullanılmak üzere eşlerine harçlık bırakmaktadırlar.

Av teknelerinde çalıştırılacak aşçıların seçimi sırasında aşçının gırgır teknelerinde daha önce çalışmış, denize alışkın ve iyi yemek yapan birisi olmasına dikkat edilir. Teknelere alınan kumanyanın kaliteli ve çeşitli olmasına özellikle dikkat edilmekte; bu yolla tayfanın avcılık faaliyetleri süresince eksiksiz bir biçimde beslenmesine ihtimam gösterilmektedir.

Sezon bittikten sonra ağ tamirinden anlayan tayfa kısa süreli bir tatilden sonra yevmiye usulü ile ağ tamiri (matis) yapmaktadır. Yeni sezona hazırlık amacıyla, sona eren av sezonu boyunca hasar gören ağlar tamir edilmektedir. Beldenin dışından gelen yevmiyeli matisçiler çalıştıkları sürece kıyıda bağlı olan teknelerde yatıp kalkmaktadır.

Aile hem avcılığa hem de işletmeye dönük etkinliklerde yörenin balıkçılık alanındaki büyük ailelerinden Yılmaz (Ergün Kardeşler), Kobya ve Malkoç aileleri ile birlikte hareket etmektedir²¹.

Ailenin geçmişi tarıma dayalı olduğu halde, bugün tarımın aile ekonomisine somut herhangi bir katkısı kalmamıştır. Ailenin av sezonunda denizden elde edilen gelirin düşük olması halinde iştirakçisi olduğu işletmelerden elde ettiği gelirle ekonomik durumu stabil tutulmaya çalışılmaktadır.

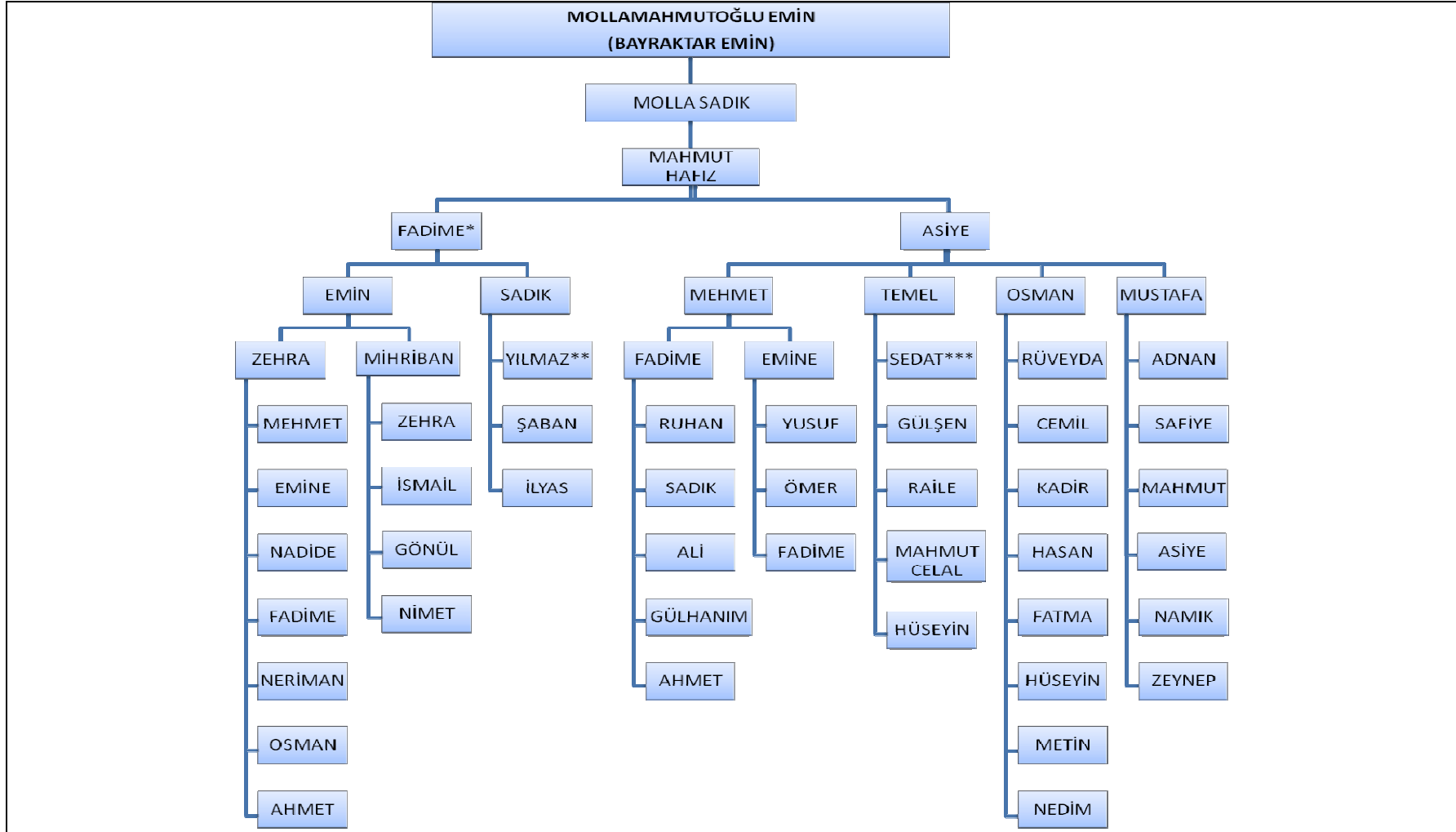
Sonuç:

Milli kültürü oluşturan mahalli kültür çeşitliliğini tespit ve tahlil amacıyla yapılan araştırmalarda genellikle karasal alanlar üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Bu tavır denize kıyısı olmayan yerleşimler için elbette doğrudur. Ancak denize kıyısı olan yerleşimlerde bu türde araştırmaların yelpazesi içine deniz etrafında oluşan ve gelişen kültürel süreçler de dahil edilmelidir. Üç tarafı denizlerle çevrili bir ülkede kadim bir meslek grubunu oluşturan balıkçıların kültürel miras içindeki yerleri üzerine yapılmış çalışma sayısı oldukça azdır. Deniz

avcılığı, medeniyet tarihinin avcılık macerasıyla tanıştığı ilk andan itibaren var olup beslenme ihtiyacı paralelinde denizdeki son balık avlanıncaya kadar devam edecektir. Türklerin dünya tarihi içindeki uzun yolculukları boyunca yarattıkları kültür havzasında bıraktıkları izler arasında balıkçılara ait kültürel mirasın da oldukça önemli bir yeri vardır. Doğu Karadeniz, bu kültürel mirasın temsil edildiği en önemli bölgedir. Ancak balıkçıların meslek etrafında geliştirdikleri geleneksel yaşam, mesleğin modernize edilmesi yolundaki her yenilikle hızla kan kaybetmektedir. Modern avlanma araçlarının kullanılmaya başlaması, sadece geleneksel avlanma yöntemlerini ortadan kalkmasına değil, mesleğe ait tüm inanış kalıplarının, ritüellerin ve dahası balıkçılara özgü geleneksel dünya görüşünün de büyük oranda silikleşmesine sebep olmuştur. Bölge balıkçıları arasında beş yıl önce tespit ettiğimiz kimi geleneksel unsurları bugün bulamıyor olmamız, bu dünyadan göçen her bir balıkçı kuşağı ile kültürel belleğin daha da zayıfladığına delalet etmektedir. Kültürü oluşturan ve balıkçılar örneğinde olduğu gibi tehdit altında olan tüm unsurların sözel bellekten yazılı belleğe aktarılması yeni kimlikler icat etme amacıyla temelsiz tartışmalarla aforizmalar yaratma peşinde olanların önüne görkemli bir millî yapının çıkmasını sağlayacaktır.

Akçaabat balıkçılarının kültürel mirası üzerine bir bildiri boyutuyla sınırlayarak yaptığımız kısmi tespitleri, ulaştığımız bulgular nispetinde Giresun ve Trabzon illerinin tüm balıkçıları üzerine yayma yolunda çalışmalarımız devam etmektedir.

Akgün Ailesinin Şeceresi:

Bireylerden bazılarının aile içindeki isimleri: * Gülhanım ** Neci *** Vedat

Mehmet, Temel ve Osman Akgün kardeşlerin nüfus kayıtlarındaki anneleri Mahmut Hafız'ın ilk hanımı Fadime'dir. Bu tasarrufta o yıllarda alınan ve ahali arasında "Yol Vergisi" adlandırılan vergi etkili olmuştur. 1930 yıllardan başlamak üzere uzun süre, yaşadıkları yerlerden başka yerlere seyahat etmek isteyenler muhtardan yol pusulası çıkarttırmak zorunda kalmışlardır. Bahsedilen vergi bu pusulanın alınması sırasında ödenen bedel olsa gerektir. 6 ve daha fazla çocuğu olanlar bu vergiden muaf tutulmuşlardır. Bu sebeple bu 3 kardeş babalarının ilk hanımının üzerine kaydedilmişler bu suretle aile vergiden muaf olmuştur. Öte yandan bu uygulamadan ötürü aileler o dönemde doğan çocuklarını zaman kaybetmeden nüfusa kaydetmişlerdir. Bu münasebetle de bu dönem doğumlarının nüfustaki doğum tarihlerinin büyük oranda tam tarihler olduğu görülmektedir.

NOTLAR

- ¹ Trabzon ve çevresinde tespit edilen ilk Türk toplulukları hakkında bk.: Tellioglu 2004, Bilgin 2010.
- ² Bu arkeolojik araştırmalarda bulunan kalıntılara dair araştırmalardan bazıları için bk.: Bekker-Nielsen 2005.
- ³ Açık Mehmet'e ait bu bilgiler dışında bu yüzyıllara ait 15 ve 16. yüzyıllarda Trabzon'un balıkçılık yönünden çok gelişmiş bir durumda olduğuna delalet edecek Şeriyye Sicili kayıtları mevcuttur. Kefe ve Ordu'dan Trabzon'a kaçak yollarla balık getirilmesi ve bu mahsulün terzi, paşmakçı ve pabuççu gibi başka mesleklere mensup kimselerce satılması Trabzon pazarlarındaki balıkçı esnafını mağdur etmiş, taraflar arasında kavgalar yaşanmıştır. Dışarıdan getirilen balıktan elde edilen gelirden vergi alınamaması ayrı bir problemdir. Balıkçı esnafı bu mağduriyetin giderilmesi amacıyla dışarıdan balık ve mamullerinin getirilmesinin ve diğer meslek erbabının balık satışı yapmasının engellenmesi yolundaki taleplerini yetkililere bildirmişlerdir. Bu talebin karşılanması anlamında 8 Safer 972 (15 Eylül 1564) tarihli bir sicil kaydında meslek şeyhlerinin ve bendebaşlarının çağırıldığı ve kendi sanatlarından başka sanatlarla uğraşmamalarının tembih edildiği kaydedilmiştir. (Bostan 2002: 404,426).
- ⁴ Evliya Çelebi'nin Trabzon seyahati ile ilgili detaylı bilgi için bk. Dağlı 2002.
- ⁵ Evliya Çelebi'nin verdiği malumatlarda özellikle hamsi ile ilgili olanların Menâzırü'l-'Avâlim'le olan benzerliği, seyyahın Açık Mehmet'in bu eserinin etkisinde kaldığı kanaatine ulaşmamıza sebep olmaktadır.
- ⁶ İlin kıyı şeridinde, karayolu yapımının başladığı 1960'lı yıllardan bugüne mütemadiyen sürdürölen dolgu faaliyetleri topografyayı önemli ölçüde değiştirmiştir.
- ⁷ Balıkçılığa başka yönlerden yaklaşan disiplinler (deniz bilimleri vb.) açasından bu değerlendirmenin değerşkenlik göstermesi doğal karşılanmalıdır. Zira her bir bilimsel disiplin kendi metodolojisi ile kendi amaçlarına hizmet eder sonuçlara ulaşmak amacındadır.
- ⁸ Balıkçılık mevzuatını düzenleyen Tarım Bakanlığı tarafından balıkçı tekneleri boyut ve kapasite ayırt edilmeksizin "gemi" olarak tanımlanmıştır. Bu duruma göre 4 metre boyundaki bir kayak da 40 metre boyundaki tam teşekküllü bir gırgır teknesi de aynı statüdedir. Bu durum özellikle küçük balıkçılar için zaman zaman şikayet konusu olmaktadır. Zira aynı ceza ve idari hükümler tüm balıkçı tekneleri için aynı şekilde işletilmektedir.
- ⁹ Blatan, Platana ve Polathane isimleriyle maruf bugünkü Akçaabat limanı hakkında tarihi süreç içinde pek çok seyyah, diplomat ve araştırmacı eserlerinde bilgi vermiştir. Strabon, Clavijo, Texier, Hamilton ve Bijişkyan, gibi pek çok batılı gezginin notlarında bilgi bulmak mümkündür.
18. yüzyıla ait kimi resmi kayıtlarda Giresun, Espiye, Görele, Tirebolu, Vakfıkebir, Trabzon, Sürmene ve Of iskelelerinin yanı sıra Polathane (Akçaabat) iskelesinden de bahsedilmektedir (Öksüz 2004: 309).
19 yüzyılda hazırlanan Vilayet Salnamelerinin hemen hepsinde fırtınalı havalarda Trabzon limanının yolcu vapurları ile ticari gemiler için tehlikeli olduğundan bu sebeple bu türde vapur ve gemilerin çoğu kez Polathane (Platana) limanına yanaşmak zorunda kaldıklarından bahsedilmektedir. (Trabzon Vilayeti Salnamesi 1888: 387). Doğu Karadeniz'i ziyaret eden çok sayıda seyyahın biri olan Bijişkyan, seyahatnamesinde Platana ve Sürmene limanlarının Trabzon limanına göre daha korunaklı yerler olduklarından bahsetmektedir. (Aygün, 2005: 129).
- ¹⁰ Aile balıkçılık faaliyetlerini uzun zamandır Samsun'da sürdürmektedir.
- ¹¹ Avlanan yunusların yağ barındıran derileri yüzölmekte geriye kalan kısımları ise herhangi bir biçimde kullanılmamaktadır. Yüzölen deriler büyük kazanlarda uzun süre kaynatılmakta ve yağ elde edilmektedir. Elde edilen yağlar deri işlemede, aydınlanmada, gıda ve ilaç sektörlerinde kullanılmak üzere aracılar kanalıyla satılmıştır.
- ¹² 1904 tarihli Vilayet Salnamesi'nde 1901-1902 yılları itibarıyla yalnızca Trabzon limanında 580.000 kg. balık yağının ihraç edildiği belirtilmiştir. (Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904: 841). 1937 ve 1938 yıllarında yörede sürdürölmekte olan yunus avcılığından yaklaşık 500.000 kg. balık yağı elde edilmiştir. (Lermioğlu 1949: 17).
- ¹³ Öte yandan Temel, Fadime, İdris ve Dursun gibi isimlerin yörede giderek azalmasından ötürü Arsin Belediyesi, yöre kültürüne dönük bir özelliğin korunması düşüncesiyle yeni doğan bebeklerine bu isimlerden birinin veren ailelere altın hediye etmeye başlamıştır. (<http://yasam.bugun.com.tr/cocuguna-bu-isimleri-ver-altini-kap-184959-haberi.aspx> -19.04.2013)
- ¹⁴ Trabzon (Bilgin-vd: 2010), Of (Demirciğlu ve Bilgin: 2011), Sürmene (Alikılıç-vd: 2013), Akçaabat, Vakfıkebir (Topal: 2010; Birinci-vd: 2012) nüfus defterleri yayınlamıştır.
- ¹⁵ 1461'den hemen sonra Trabzon ve Rize havalisinde görölen Çepni aileler arasında Bayraktar, Sancaktar ve Alemdar namıyla bilinenler ön sıralardadır. Bugün Trabzon ve Rize havalisinde bu soyadını taşıyan çok sayıda aile mevcutken soyadı kanunundan sonra bu Çepni kollarına mensup bazı ailelerin başka soyadları almış olması ihtimal dahilindedir. Bu bağlamda ailenin fetih sürecinde ve sonrasında bölgede ağırlık kazan Çepni kollarına mensup olduğuna kanaatindeyiz. (Mezkur aileler hakkında bk.: Demir, 2005.)
- ¹⁶ Aynı kayıtlarda İle Karyesi'nde kayıtlı olan Mollamahmudoğlu ismiyle kayıtlı başka bir aile daha vardır. Bu ailenin en yaşlı bireyi 1840 yılında 36 yaşında olan Mollamahmudoğlu Osman'dır. 1 ile 18 yaşları arasında olan oğulları Kamil, Mahmud, Sefer ve Ali de aynı hanede kayıtlıdır. (Topal 2010: 327). Ailenin en yaşlı bireyi olan Temel Akgün'den aldığımız sözlü tarih bağlamalı bilgilere göre bu aileyle bir münasebet kurulamamıştır.

- ¹⁷ Bu iki kardeşten aldığımız bilgiye göre ailenin uzak akrabalarından olan ve Trabzon yöresi tarihiyle ilgilenen merhum Avukat Salih Zeki Tuğtekin ailenin tarihi üzerine araştırmalar yapmış ancak elde ettiği bilgileri ailenin bu kolu ile paylaşmamıştır.
- ¹⁸ Sözlü tarih araştırmalarında böylesi durumlarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Kaynak kişiler, çoğu zaman net olarak hatırlayamadıkları tarihleri o dönemde gerçekleşen ve zihinlerinde yer eden başka olaylarla paralel biçimde konumlandırmaktadırlar. Aynı durumla balıkçılık tarihine ve kültürüne ait araştırmalarda da sıklıkla rastlanmaktadır.
- * Kokana köyünden Hasan Kokanalı, varlıklı bir ailedendir. Balıkçılığın yanı sıra tütün eksperliği (alım satımı) ile de uğraşmıştır.
- ¹⁹ Karadeniz'deki ilk sac teknelerden birine sahip olmak balıkçılar arasında önemli bir prestij unsuru olarak algılanmıştır. Bu sebeple ilk sac tekneyi kimin yaptırdığı tartışma konusudur. Karadeniz'de ilk sac teknenin Abonoz Küçük, Celal Terzi ve Yunus Terzi ortaklığıyla İstanbul'da yaptırılan "Gemi" adlı tekne olduğu yaygın kanaatlerden biridir. İstanbul'da yapıp Karadeniz'de avlanan ilk sac teknelerden bir müddet sonra Sürmene'de de sac tekne yapımı yaygınlaşmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Akgün ailesi Sürmene'de yapılan ilk sac teknelerden birinin sahibi olmuştur.
- ²⁰ Önceleri orkinos avcılığına bu yörenin av sezonun bitiminden sonra Mayıs ayında gidilmekte ve herhangi bir zaman sınırlaması olmaksızın avcılık yapılabilmekteydi. Ancak son yıllarda orkinos avcılığına getirilen kota bağlamında av takvimi 15 Mayıs - 15 Haziran tarihleri arasında kapsayan 1 ayla sınırlandırılmıştır. Gerekli şartları yerine getirip başvuruda bulunan firmalardan başvurusu kabul edilenler arasında gerçekleştirilen kura ile o sezon orkinosa gidecek avcı takımlar belirlenmektedir. Kurada çıkan firmaların bir dahaki orkinos avına katılmaları yıllar alabilmektedir. Her bir takımın avlayabileceği orkinos miktarı 40 ile 70 ton arasında değişmektedir. Bu rakam Doğu Karadeniz'de tutulan balık miktarları dikkate alındığında az gibi görünecektir. Ancak orkinosun oldukça değerli bir balık olması ava katılanların hatırı sayılır bir kazanç elde etmelerini sağlamaktadır. Teknelerin kota paylarının değeri 1 milyon doları bulabilmektedir.
- ²¹ Bölgenin nadide yüzer soğutma/şoklama teknesi olan AKERKO isimli teknenin yanı sıra Sinop'ta faaliyet gösteren Dalyan Balık Unu Fabrikası, Çarşıbaşı'nda faaliyet gösteren soğuk hava işletmesi, Arsin'de faaliyet gösteren soğuk hava işletmesinden ayrı bir ambalaj fabrikası ailenin müşterek teşebbüslerinden bazılarıdır.

EKLER:

EK-1:

"Lâkin müsmir ve bâr-âver ol-mayup bî-menfe'at kaldı ve Tarabzon bahrinde esmâk-i nefise sayd olunur. Mezgid balığı ve kalkan balığı cümlesinün enfes ve ercahidur ki kalkan balığı Tarabzon bahri ile halîc-i Kostantîniyye'de firâvândur ve Tarabzon bahrinde eyyâm-ı hamsinde bir hurda mâhî sayd olunur ki halk-ı Tarabzon hamsînî lafzını tagyîr ile ana habsi balığı tesmiye iderler. Zurefâ-yı halk-ı Tarabzon 'avamını habsi balığı ile istihza iderler. Zîrâ eyyâm-ı hamsinde bu hurda mâhînün sayyâdın sūfün-i sîgâr ile bunı sayd itdükde halka i'lâm için bir nefir nefh iderler ki sadâsı iki üç fersah mesafeye vâsıl olur ve bu nefrün sadâsın işidenlerin ölüsü dirisine binüp habsi balığı çıkmış deyü ser-i pâ bürehne giderler. Ma'a-hâzâ bu hurda mâhî 'asî-rû'l-hazm bir sakîl me'küldür. Meğer mâhî-küş didükleri meşrûb ile hazm oluna. Garabet bundadur ki mâhî-küş lafzını işitmeyenler dahi bu hurda mâhî üzre kırılmış gibi düşerler ve eyyâm-ı şîtâda bu hurda mâhînün râyiha-ı kerîhesinden menâzil ve büyûtda makâm-ı ârâm u sükût kalmaz ve bundan gayri bu hurda mâhînün fazalâtını ekl iden mâkiyânun lahmı netn peydâ idüp ekle kâbiliyetden berî olur ve eyyâm-ı şîtâda vaz' itdüğü beyzâda dahi ol râyiha-i kerîhe hiss olunur." (Âşık Mehmed , 2007: 1029).

[...Trabzon denizinde, hamsin günlerinde, Trabzon halkının hamsini kelimesini değiştirerek habsi balığı dedikleri küçük bir balık avlanır. Trabzon'un halkının zarifleri, avamını "habsi balığı" diyerek alaya alırlar. Zira hamsin günlerinde bu küçük balığı avlayanlar, bunu küçük gemilerle avlayınca halka duyurmak için sesi 2-3 fersahlık yere ulaştıran bir boru öttürürler. Bu sesi duyanların ölüsü dirisine binip habsi balığı çıkmış diyerek başı açık yalınayak giderler. Ama ne var ki bu küçük balık hazmı zor, ağır bir yiyecektir. Ancak mahi-küş* denilen bir içecek ile hazmedilebilir. Tuhaflık buradadır ki, mahi-küş kelimesinin adını bile duymayanlar da bu balık üzerine kırılmış gibi düşerler. Kış günlerinde bu küçük balığın kötü kokusundan evlere ve konaklara girilmez. Ayrıca bunun artıklarını yiyen tavuğun da eti kokar ve yenilmez hale gelir, kış günlerindeki yumurtasında bile o kötü koku hissedilir.]

EK-2

"Balıklarının beğenilenlerini bildirir: Evvelâ hepsinden levrek balığı ve kefal balığı gayet kalaklı (burunlu) balıktır. Kalkan balığının kalağı yoktur, ama âh canım kalkan balığı, gayet lezzetlidir. Kadınlar yeseler elbette hâmile kalırlar. Âdem Peygamber devrinden beri faydası tecrübe olunmaktadır. Birer karıştan büyük kırmızı başlı kızılca tekir balığı vardır, kızılbaşlı olduğundan bu da lezzetlidir. Kaloz balığı ve erbainde uskumru balığı olur. Daha nice bin türlü balıkları vardır. Ancak makbul olan bu anılan balıklardır.

Bunlardan fazla sevip uğruna bin can ile kurban oldukları alım satımı sırasında kavga edip kan akıttıkları balık, canım "hapsi" balığıdır. Hamsin gününde ortaya çıktığı için hamsi balığı derler. Hamsin gününde çıkmasının sebebi; Büyük İskender zamanında bir olgun usta kişi gelip ruhban ve patriklere gıda olsun diye Moloz Kapısı'ndan taşra deniz içinde bir direk üzerine hamsi balığı şeklinde tunçtan bir balık tılsımı yapmış. Hamsin gününde o balıktan ses çıktığında Karadeniz'de olan bütün hamsi balıkları Trabzon Limanı'na gelip deniz kıyısına düşerler. Daha sonra Peygamber Efendimiz yeryüzüne ayak basınca binlerce tılsımlar yıkılıp Nemrud ateşi söndüğünde bu hamsi tılsımı da yıkılıp denize düşer. Ancak denizle ilgili bir tılsım olduğundan hâlâ etkisi sürer. Her sene hamsin gününde hapsi balıkları karaya düştüğünde yahut meneksile adlı kayıklarla dopdolu iskeleye geldiklerinde balık dellâlları vardır, şu şekilde bağırlar:

"Ey muhterûn, ey muhterûn! Esi çıfata zun, den hurdesin, samur bada taraşa, ey lefte karun, ahni kulup ipsarya, ala pamun, ey ümmet-i Muhammet ala pamun" derler.

Bir tür mürver ağacından boruları var, bir kere öttürünce azîmallah eğer cemaatle namaz kılanlar duyarsa o an namazı bırakıp hamsi balığına koşarlar.

"Namaz bulunur, amma hapsi bulunmaz" diye camide bulunan imam ve müezzin bile namazı bozup;

"Ahçacuğumla bir makrama hapsi ver" diye o nazik sırma makramalara (havlulara) balığı korlar. Balığın suyunu akıtıp salınarak giderken, bazıları balığın suyunun aktığına acıyıp;

"Bre palığın suyun ya ne akıdırın, suyu bir pilâvcık salsana" diye birbirlerine şaka ederler.

Bir keresinde Çiço Hüseyin adlı bir kimse eşiyile ala-vere eğlencesinde iken balık dellâlinin boru çaldığını duyunca, eşinden balığını çekerek alıp uçkurunu bağlayarak iskele başına gelerek hamsi balığı aldığı meşhurdur, ama ben görmedim.

Ancak bir kere balık meneksile borusu çalınınca (...) hamamından beş tane çıplak adam kan ter içinde çıkıp har har soluyarak balık kayığına can atar, bellerindeki peştamallarına balığı doldurunca edep yerleri ortaya çıkar. Balıkçı bunlardan akçe isteyince, çıplak adamda akçe olmadığından balıkçıya kefil vermiş. Balıkçı;

"Balık emini, kefil ve yemin almaz, hemen akçedür" deyince

"Bre âdem, işte şu âdemler şahit olsun imanım sana verdim" demiş. Balıkçı da;

"Ben, kendim namazlı imanımdan bezdim, al benimki de senin olsun" demiş.

Bu gibi hamsi balığı şakalaşmaları Trabzon'un şehir oğlanları kibarları arasında darbimesel olmuş latifelerdir. Yine Trabzon zarifleri Çiço ırgatlarına şu tekerleme ile sataşarak,

Tarabozandır yerimüz

Akça tutmaz elimüz

Hapsi paluk olmasa

Niç'olurtı halümüz

kendi ırgatlarına üleşirler. Tâ bu derecede sevdikleri balıktır.

Faydası, şekilleri ve özelliklerini bildirir: Evvelâ bir karış kadar ince, morca, parlakça ve semizce balıkçıktır. Yararı o derecedir ki yedi gün bir adam yese her gece ehline varıp yedişer kere kendi balığın ehline yedire, gayet güçlendirici ve hazmı kolaydır. Ve asla balık kokusu olup yiyene hararet vermez.

Ve özelliği ve şifası odur ki ağrı hastalığına tutulan adam yese Allah'ın emriyle şifa bulur. Bir evde yılan, çıyan ve akrep olsa hamsi balığının başını ateşte yakıp o evde tütsü etseler bütün çıyanlar kokusundan yok ola. Nice yüz faydası ve özelliği vardır ama bunu yemek Trabzon halkına mahsustur.

Kırk türlü yemeğini pişirirler ki her birinde birer çeşit lezzet hâsil olur. Çorbası, yahnisi, kebabı, böreği, baklavası ve çorbasının her türlüşünü pişirirler. Ama pilaki derler bir çeşit ot taşından tavalar yaparlar. Öncelikle bu hamsi balığını pâk ayıklayıp onar onar kamışa dizip maydanoz, kereviz, soğan ve pırasayı pak küçük küçük kıyıp tarçın ve karabiber ile karıştırıp bir kat kereviz ve maydanozu pilaki tavası içine döşeyip, sonra bir kat hamsi döşeyip, daha sonra Trabzon'un hayat suyuna benzer su zeytinyağını döküp orta hararetli ateşte bir saat pişince sanki nur olup yiyen nur dolu nur olur.

Bu şekilde pişirilip yenirse görme kuvvetine ve mideye yararlıdır. Gerçekten de sevilecek Yüce Allah'ın sofrasıdır." (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 2011: 111-114).

EK-3

"Trabzon denizinde; mezigit ve kalkan gibi balıklar avlanır. Trabzon'da hamsin döneminde avlanan bir balık vardır ki, Trabzonlular buna "Habsi" balığı derler. Kış mevsiminde hamsi avlandığında, sesi beş-on kilometreden duyulacak bir adam kiralanarak halka duyuru yapılır. Bunu duyan halkın ölüsü dirisine binip hasbi balığı çıkmış diye almaya giderler. Bu değersiz küçük balık, hazmı zor, murdar bir balıktır." (Usta 1999: 65.)

EK-4

“Trabzon’un gemici halkı oldukça kalabalıktır. Küçük deniz ticaretinden başka gemiciler, balıkçılık yaparlar, bilhassa hamsi avına çıkarlar. Hamsi bütün şimâlî Anadolu sahilinde en çok yenilen balıktır. Hakiki bir Trabzonlu için hamsi başyemektir, türlü türlü yenilir. Trabzon’da başka balıklar da tutulur, fakat Karadeniz’in suyu az tuzlu olduğundan cinsinin iyi balıkları sayılmaz; istiryde çıkar, çok küçüktür ve tatsızdır.” (Usta 1999: 136).

EK-5

“Kat’en inkar olunamaz ki ale’l-umum sevahil halkı balık aklinde pek haris olduğundan bu taraflarca da hamsiye rağbet fevkaladedir. Gerek şehir ve gerek köylüler bu balıktan bütün yaza mahsus miktarı tedarik edip salamura halinde küplerine vaz’ eylemeğe mecburdur. Hele fukara akımı için bir nimet-i gayr-i müterakkibe makamdadır. Zira altı kıyyesi iki metelikdir. Köylü de bu akça bulunmasa bile bir yük kömür ve kerestesi ile mübadeleye razı olur. Hasılı gani ve fakir ihtiyacını bir taraftan def eyledikten sonra bu balığın lezzeti, rağbeti de birden münkati oluverir; zaman tütün ve sebze tarlalarını gübrelemeye faide verir. Bir müddet yüklerle taşınır. Böylece bir iki milyon kıyyeye karib hamsi tarlalara dökülür. Bir surette ki dahilden sahile ilk defa gelen bir kimse hamsi ile mefruş olan araziye baksa kavağa değil dağlara bile çıktığına hükümde bulunur.

Bunun havasında bi-hakkın bahse etibba mezundur. Ale’l-umum balık etlerinde fosfor ve biraz azot bulunur. Mevadd-ı fosforiyye her halde vücuda nâfidir: Kemiklerin teşekkülüne, takviyesine hizmet eder; lakin ne miktarı nâfi veya muzır olduğu ahab-ı tecrübeye malum bulunmuştur.” (Trabzon Vilayeti Salnamesi 2007: 345-351.)

EK-6

Akçaabat İlçesi Sınırlarında Bulunan Balıkçı Barınakları

İşletmecisi	Mevkii
S.S. Akçakale Beldesi Su Ürünleri Kooperatifi	Akçakale Beldesi
S.S. Akçaabat Merkez Su Ürünleri Kooperatifi	Akçaabat Balıkçı Barınağı
S.S. Salacık Köyü Su Ürünleri Kooperatifi (Çekek yeri)	Salacık Köyü
S.S. Mersin Beldesi Su Ürünleri Kooperatifi (Çekek yeri)	Mersin Beldesi
S.S. Söğütlü Su Ürünleri Kooperatifi (Çekek yeri)	Söğütlü Beldesi
S.S. Darıca Beldesi Su Ürünleri Kooperatifi (Çekek yeri)	Darıca Beldesi
S.S. Yıldızlı Beldesi Su Ürünleri Kooperatifi (Çekek yeri)	Yıldızlı Beldesi

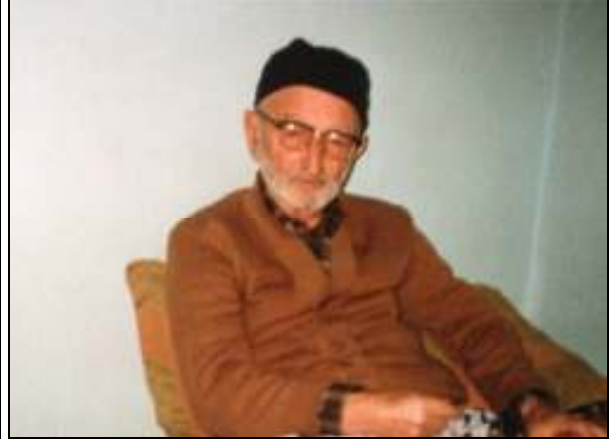
EK-7

Akgün Ailesine Ait Balıkçı Tekneleri

Gemi Adı	Sahibi
Akgün	Akgün Balıkçılık ve Su Ürünleri Avcılığı Tic.Ltd.Şti.
Akgün Balıkçılık-a	Akgün Balıkçılık ve Su Ürünleri Avcılığı Tic.Ltd.Şti.
Akgün Balıkçılık-2	Güngör BURUK
Akgün Balıkçılık-3	Akgün Balıkçılık ve Su Ürünleri Avcılığı Tic.Ltd.Şti.
Akgün Balıkçılık-4	Akgün Balıkçılık ve Su Ürünleri Avcılığı Tic.Ltd.Şti.
Akgün-3	Sedat AKGÜN
F. Eşkına	Emin Berkan AKGÜN
Metin Reis-61	Mustafa AKGÜN
Aras-61	Tarık AKGÜN

İlk kuşak balıkçı kardeşlerden Temel ve Mustafa Akgün

Merhum Emin Akgün

Sedat (Vedat) Akgün ve matis yapan tayfa

Tekne reislerinden Kadir Akgün

Ailenin reislerinden Namık Akgün

Akgün ailesinin iştirakçisi olduğu AKERKO adlı tekne

Akgün ailesinin avcı teknelerinden birinin kaptan köşkü

Bir başka açıdan kaptan köşkü

Akgün balıkçılık filosu Gürcistan'ın Poti Limanında

Akdeniz’de orkinos avında yemek hazırlığı

Merhum Emin Akgün’ün oğullarından İsmail Akgün’ün Akçakale’deki balık restoranı.

KAYNAKLAR

Yazılı Kaynaklar:

- ALİKILIÇ, Dündar-Emrullah Alemdar-Salih Sancak (2013): *Sürmene Nüfus Defteri*, İstanbul, Alioğlu Yayınevi.
- Âşık Mehmed, *Menâzirü’l- ‘Avâlim*, III. cilt, (hzl.: Mahmut Ak), Ankara 2007.
- AYGÜN, Necmettin (2005): *Onsekizinci Yüzyılda Trabzon’da Ticaret*, Serander Yay., İstanbul.
- BEKKER-NIELSEN, Tonnis -ed.- (2005): *Ancient Fishing and Fish Processing in the Black Sea Region*, Aarhus University Press, Denmark.
- BİLGİN, Mehmet (2010): *Doğu Karadeniz (Tarih-Kültür-İnsan)*, İstanbul, Ötüken Yay.
- BİLGİN, Süleyman-Ali Mesut Birinci-Mustafa Çakıcı-Sezgin Demircioğlu (2010): *Trabzon Nüfus Kütüğü (1834)*, İstanbul.
- BİRİNCİ, Ali Mesut-Mustafa Çakıcı-Zehra Topal (2012): *Akçaabad-Vakfikebir Nüfus Kütüğü (1835-1845)*, İstanbul.
- BOSTAN, M. Hanefi (2002): *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay.
- BURSA, Pınar (2007): *Atıkçağ’da Anadolu’da Balık ve Balıkçılık*, İstanbul. (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Çağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi).
- DAĞLI, Yücel (2000): “Evlıya Çelebi Seyahatnamesi’nde Trabzon”, *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri, 6-8 Kasım 1998*, (Yay. hzl. Kemal Çiçek-vd.), 2. b., Trabzon, s. 287-302.
- DEMİR, Necati (2005): “Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Bayraktar, Sancaktar ve Alemdar Aileleri”, *Hacı Bektaş Velî*, S. 35, s. 61-67.
- DEMİRCİOĞLU, Sezgin-Süleyman Bilgin (2011): *Of Nüfus Kayıtları (1834)*, İstanbul.
- DEVECİYAN, Karekin (2006): *Türkiye’de Balık ve Balıkçılık*, (çev.: Erol Üyepazarıcı), İstanbul, Aras Yay.
- EMİR, Osman (2012): “Antik Dönemlerde Karadeniz’de Deniz Ticareti ve Başlıca İhraç Ürünleri”, IV. Türk Deniz Ticareti Sempozyumu – Doğu Karadeniz, İstanbul, Sena Ofset.
- Evlıya Çelebi Seyahatnamesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, 2. kitap, 1. cilt, (hzl.: Yücel Dağlı-Ali Kahraman), 3. b., İstanbul, Yapı Kredi Yay.
- Hamamizade İhsan, *Hamsinâme (Küçük Balığın Büyük Öyküsü)*, hzl: Burhan Sayılır-Murat Babuçoğlu, Ankara 2007, Phoenix Yay.
- LERMİOĞLU, Muzaffer (1949): *Akçaabat – Akçaabat Tarihi ve Birinci Genel Savaş Hicret Hatıraları*, İstanbul, Kardeşler Matbaası.
- MALINOWSKI, Bronislaw (1992): *Bilimsel Bir Kültür Teorisi*, (çev.: Saadet Özkal), İstanbul, Kabcacı Yay.
- TELLİOĞLU, İbrahim (2004): *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz’de Türkler*, Trabzon, Serander Yay.
- TOPAL, Zehra (2010): *1840 Tarihli Akçaabat Nüfus Kayıtları*, Akçaabat, Akçaabat Belediyesi Yay.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi 1888*, c. 13, (hzl.: Kudret Emiroğlu), Ankara 2002.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi 1898*, c. 17, (hzl.: Kudret Emiroğlu), Ankara 2007.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi 1904*, c. 22, (hzl.: Kudret Emiroğlu), Ankara 2009.
- USTA, Veysel (1999): *Anabasis’ten Atatürk’e Seyahatnamelerde Trabzon*, Serander Yay., Trabzon.

Sözlü Kaynaklar:

- Temel AKGÜN: 1924 Akçakale doğumlu, okuryazar, balıkçı.
- Mustafa AKGÜN: 1933 Akçakale doğumlu, okuryazar, balıkçı.
- Kadir AKGÜN: 1959 Akçakale doğumlu, ilkokul mezunu, balıkçı.

Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu (26-28 Nisan 2013)

Sedat (Vedat) AKGÜN: 1951 Akçaabat doğumlu, ilkokul mezunu, balıkçı.

İsmail AKGÜN: 1955 Akçaabat doğumlu, lise mezunu, esnaf.

Namık AKGÜN: 1968 Akçaabat doğumlu, lise mezunu, balıkçı.

Ali KÜÇÜK: 1963 Vakfikebir doğumlu, ortaokul mezunu, balıkçı.

Muammer KÜÇÜK: 1948 Vakfikebir doğumlu, ilkokul mezunu, balıkçı.